

JOSÉ
SARAMAGO
Eseu despre
orbire

Traducere din limba portugheză
de Mioara Caragea

POLIROM
2013

Dacă orbul însărcinat să țină socoteala ciștigurilor ilicite ale salonului nelegiuților s-ar fi hotărât, în urma unei iluminări clarificatoare a dubiosului său spirit, să treacă de partea cealaltă cu tot cu instrumentele de scris, hirtia groasă și creionul, acum s-ar ocupa negreșit de redactarea instructivei și lamentabilei cronici a hranei sărăcăcioase și a altor numeroase suferințe prin care trec spoliații lui camarazi de ultimă oră. Ar începe spunând că acolo de unde venise, nu numai că uzurpatorii i-au expulzat din salon pe orbi onorabili, ca să rămână stăpini pe tot spațiul, dar au și interzis ocupanților celorlalte două saloane din aripa stîngă accesul și uzul respectivelor instalații sanitare, cum sînt numite. Ar comenta că rezultatul imediat al infamei tiranii a fost afluxul tuturor acestor oameni la closetele din cealaltă aripă, cu consecințe ușor de imaginat pentru cine n-a uitat starea în care ele se găseau înainte. Ar atrage atenția asupra faptului că nu mai poți merge prin curtea interioară fără să te împiedici de orbi evacuindu-și diareele sau zvircolindu-se de teama senzațiilor de ușurare care făgăduiseră mult, dar nu rezolvaseră nimic și, fiind un spirit perspicace, n-ar uita să înregistreze aici evidenta contradicție între cit de puțin se ingeră și cit de mult se elimina, astfel dovedindu-se poate că celebra relație de la cauză la efect, atît de des citată, nu este, cel puțin dintr-un punct de vedere cantitativ, întotdeauna demnă de încredere. Ar spune de asemenea că, în timp ce la ora asta salonul nelegiuților trebuie să fie plin de lazi de mincare, dincoace, nefericiții vor fi curînd nevoiți să adune firimituri de pe podeaua imundă. N-ar uita orbul contabil să condamne, în dubla sa

calitate de participant la evenimente și de cronicar al lor, comportamentul criminal al orbilor asupra lor, care preferă să lase să se strice mîncarea decît s-o dea celor care au atîta nevoie, căci, dacă e adevărat că unele alimente pot rezista cîteva săptămîni fără să-și piardă din virtuți, altele, mai ales cele gătite, dacă nu sînt consumate imediat, curînd se acresc sau se acoperă de mucegal, devenînd astfel dăunătoare pentru ființele umane, dacă cei de aici mai sînt încă așa ceva. Schimbînd subiectul, însă nu și tema, cronicarul ar scrie, cu mare durere în suflet, că bolile nu sînt numai din cele ale tubului digestiv, fie din lipsa unei suficiente ingestii, fie din morbida descompunere a ceea ce a fost ingerat, aici n-au venit numai oameni sănătoși, deși orbi, unii dintre ei, care păreau că au sănătate să dea și la alții, au ajuns acum, ca și ceilalți, să nu se mai poată ridica din așternuturile mizerabile, răpuși de o gripă puternică, apărută nu se știe cum. Și nu se găsește nicăieri în cele cinci saloane o aspirină să scadă febra și să aline durerea de cap, repede s-a terminat ce mai aveau, după ce au scotocit pînă și în căptușeala poșetelor doamnelor. Ar renunța cronicarul, din circumspecție, la relatarea discriminatorie a altor neplăceri care îi copleșesc pe mulți din cei aproape trei sute de oameni captivi în inumană carantină, însă n-ar putea trece cu vederea cel puțin două cazuri de cancer destul de înaintat, autoritățile n-au ținut cont de considerente umanitare cînd orbii au fost vînați și aduși aici, ba chiar le-au spus că legea, cînd se naște, este egală pentru toată lumea și că democrația este incompatibilă cu tratamentele de favoare. Medici, în atîta lume, așa a vrut ghinionul, n-avem decît unul, pe deasupra oftalmolog, exact cel de care aveam mai mare nevoie. Ajungînd aici, orbul contabil, ostenit să descrie atîta mizerie și durere, ar da drumul creionului metalic, ar căuta cu o mînă tremurătoare bucata de pîine uscată pe care a lăsat-o deoparte în timp ce-și îndeplinea obligația de cronicar al sfîrșitului lumii, dar n-ar găsi-o, pentru că un alt orb, de mare ajutor poate fi mirosul la nevoie, o furase. Atunci, renegîndu-și gestul fratern, impulsul de abnegație care-l împlinse

să treacă în această tabără, s-a hotărât orbul contabil că cel mai bine, dacă nu era prea târziu, ar fi să se întoarcă în al treilea salon din stînga, barem acolo, oricît i-ar tresălta sufletul de onestă indignare împotriva nedreptăților făcute de nelegiuți, nu va răbda de foame.

În realitate, despre asta e vorba. De cîte ori cei însărcinați să meargă după mîncare se întorc în saloane cu puținul care le-a fost dat, izbucnesc, furioase, protestele. Mereu propune cîte ceva o acțiune organizată, o manifestație masivă, prezentînd ca argument probator forța expansivă a numărului, atît de des dovedită și sublimată în dialectica afirmație că voînțele, care de obicei doar se pot însuma, sînt totuși capabile, în anumite circumstanțe, să se înmulțească între ele, pînă la infinit. Totuși, spiritele se calmau repede, era suficient dacă vreun orb mai prudent, minat de intenția simplă și obiectivă de a cîntări avantajele și riscurile acțiunii propuse, le amintea entuziaștilor efectele mortale pe care le au de obicei pistoalele. Cei care ar merge în frunte, spunea, știu ce-i așteaptă, cit despre cei din spate, mai bine să nu ne inchipuim ce s-ar întimpla în cazul foarte probabil că ne vom speria de la prima împușcătură, mai mulți vom muri striviți decît loviți de gloanțe. Ca soluție intermediară, s-a hotărît într-un salon, iar decizia a fost comunicată celorlalți, că nu-i vor mai trimite după mîncare pe încercații emisari dintotdeauna, va merge un grup mai solid, expresie evident improprie, vreo zece sau douăsprezece persoane, care vor încerca să exprime, în cor, nemulțumirea tuturor. Au fost ceruți voluntari, însă, poate din pricina cunoscutelor avertismente ale prevăzătorilor, în nici un salon nu s-au prezentat prea mulți pentru misiune. Dar, slavă Domnului, evidenta dovadă de slabiciune morală și-a pierdut importanța și n-a mai fost nici măcar un motiv de rușine, atunci cînd, dînd dreptate prudenței, s-a aflat rezultatul expediției organizate de salonul cu ideea. Cei opt curajoși care cutezaseră au fost pe loc alungați cu parul și, dacă e adevărat că n-a fost tras decît un glonț, la fel de adevărat este că s-a țintit mai jos decît prima dată, ca dovadă, reclamanții s-au jurat că l-au auzit șuierîndu-le aproape

de cap. Dacă a existat vreo intenție asasină, vom afla poate mai târziu, deocamdată să-i acordăm tragătorului beneficiul îndolelii, și anume, fie că împușcătura într-adevăr a fost doar un avertisment, mai serios însă, fie că șeful nelegiuitorilor s-a înșelat asupra staturii manifestanților, închipuindu-și-i mai scunzi, ori atunci, supozitie îngrijorătoare, echivocul va fi fost că și i-a imaginal mai înalți decît erau de fapt, caz în care intenția de a ucide va trebui luată inevitabil în considerare. Lăsînd acum deoparte aceste chestiuni mărunte și ținînd seama de interesele generale, cele care contează, a fost o adevărată providență, deși o simplă întîmplare, faptul că reclamantii s-au anunțat ca delegați ai salonului numărul cutare. Astfel, numai ei au fost pedepsiți să postească vreme de trei zile, și au avut mare noroc, ar fi putut să le taie aprovizionarea pentru totdeauna, așa cum e drept să i se întîmple celui care îndrăznește să muște mina care-i dă de mîncare. N-au avut așadar altă soluție cei din salonul răsculat, în cele trei zile, decît să meargă din ușă în ușă implorînd pomana unei coji de piine, pentru numele lui Dumnezeu, dacă se poate cu ceva de mîncare, n-au murit de foame, bineînțeles, însă au fost nevoiți să audă vrute și nevrute. Cu idei de-astea vă puteți șterge pe bot. Dacă ne luăm după voi, în ce situație eram acum, însă cel mai dureros a fost cînd li s-a spus, Răbdare, răbdare, nu există cuvinte mai crude, e preferabilă insulta. Iar cînd cele trei zile de pedeapsă au luat sfîrșit și au crezut că va răsări și pentru ei soarele, s-a constatat că osînda nefericitului salon, unde se adăposteau toți cei patruzeci de orbi răsculați, de fapt nu se terminase, hrana, care pînă acum de-abia ajungea pentru douăzeci, se împuținase atît de mult încît nici zece nu reușeau să-și astîmpere foamea. Se poate deci imagina revolta, indignarea, și de asemenea, s-o spunem pe cea dreaptă, faptele sînt fapte, teama celorlalte saloane, care se și vedeau luate cu asalt de nevoiași, cu sufletul sfișiat, saloanele, între datorile clasice ale solidarității umane și respectarea vechiului și nu mai puțin clasicului precept că generozitatea bine înțeleasă cu noi înșine trebuie să înceapă.

Lucrurile erau în acest punct când sosi ordinul nelegiuitorilor de a li se preda și mai mulți bani și obiecte valoroase, pentru că, spuneau ei, hrana furnizată depășise valoarea plății inițiale, de altfel, după părerea lor, generos evaluată. Saloanele au răspuns abătute că nu le-a mai rămas nici o lețcaie în buzunare, că toate bunurile adunate au fost predate prompt și că, argument de-a dreptul rușinos, nu poate fi imparțială decizia care ignoră în mod deliberat diferențele de valoare ale contribuțiilor, vasăzică, simplu spus, nu era corect să plătească cel drept pentru cel păcătos, nu trebuia așadar să li se taie alimentele celor care, probabil, mai aveau un sold în favoarea lor. Nici unul dintre saloane, evident, nu știa valoarea lucrurilor date de celelalte, dar fiecare considera că are motive să continue să mănince cind celorlalte li se va fi terminat creditul. Din fericire, conflictele latente au fost înabușite din fașă pentru că nelegiuitorii au fost categorici, ordinul trebuie îndeplinit de toată lumea, eventualele deosebiri de evaluare sînt secretul contabilității orbului conștopist. În saloane, discuția a fost aprinsă, chiar s-a ajuns la violență. Unii bănuiau că anumiți orbi egoiști și rau intenționați au ascuns o parte din valorile lor atunci cind s-a făcut colecta, au mincat așadar pe socoteala celor care cinstil se lepădaseră de tot ce aveau în beneficiul comunității. Alții susțineau, recuperînd în folos personal ceea ce pînă atunci fusese o argumentație colectivă, că lucrurile pe care le dăduseră fiecare ar fi fost de ajuns ca să mănince multe zile de acum înainte, în loc să-și piardă vremea întretinînd niște paraziti. Amenințarea pe care orbii cei răi o lansaseră la început, că vor face inspecție în saloane, pedepsindu-i pe infractori, a fost pînă la urmă pusă în aplicare în fiecare încăpere, orbii cei buni împotriva orbilor cei răi, și ei nelegiuitorii. N-au fost găsite avuții impresionante, dar tot s-au descoperit cîteva ceasuri și inele, toate aparținînd mai degrabă bărbaților decit femeilor. Cit despre pedepsele justiției interne, n-au fost decit cîteva ghionturi la nimereală, cîtiva pumni neputincioși dați aiurea, s-au auzit mai mult insulte, cite o frază ținînd de o veche retorică acuzatoare, bunăoară,

Ai fi în stare s-o jefuiești și pe maică-ta, imaginați-vă, de parcă atare ignominie, și altele mai grave, ca să fie comise, ar fi trebuit să aștepte ziua cind toată lumea a orbit și, pierzându-și lumina ochilor, și-a pierdut și simțul respectului. Orbii cei răi și-au luat în primire plata cu amenințări de aspre represalii, care, din fericire, n-au fost duse la îndeplinire, se presupune că au uitat, dar, de fapt, aveau altă idee în minte, așa cum nu va întârzia să se afle. Dacă și-ar fi pus în aplicare amenințările, alte injustiții ar fi agravat situația, poate cu consecințe dramatice imediate, căci două saloane, ca să ascundă delictul de reținere de care se făceau vinovate, s-au prezentat în numele altora, punând în circa unor saloane nevinovate păcate care nu le aparțineau, cite unul atit de cinstit incit predase totul din prima zi. Din fericire, ca să evite bătaia de cap, orbul contabil se hotărîse să înregistreze aparte, pe o singură foaie de hirtie, noile contribuții, asta i-a ajutat pe toți, atit pe inocenți, cit și pe vinovați, altminteri, neregularitatea fiscală sigur ar fi bătut la ochi, trecută fiind în respectivele conturi.

După o săptămînă, nelegiuții au dat de veste că voiau femei. Așa, pur și simplu, Aduceți-ne femei. Această exigență neașteptată, desî nu complet insolită, a provocat indignarea, așa cum se poate ușor imagina, năucii, emisarii care au adus ordinul s-au întors imediat să comunice că saloanele, cele trei din dreapta și cele două din stînga, fără excepție, au hotărît în unanimitate să nu îndeplinească cerința degradantă, obiectînd că nu se poate înjosi într-atit demnitatea umană, în cazul de față, feminină, și că, dacă în al treilea salon din stînga nu erau femei, responsabilitatea, dacă exista vreuna, nu le putea fi imputată. Răspunsul a fost scurt și sec, Dacă nu ne aduceți femei, nu mincați. Umiliți, emisarii s-au întors în saloane cu ordinul, Ori merg acolo, ori nu ne dau de mincare. Femeile singure, cele care nu aveau parteneri sau nu aveau unul fix, au protestat imediat, nu erau dispuse să plătească mîncarea bărbaților altora cu ce aveau între picioare, una a avut chiar obrăznicia să spună, uitînd de respectul pe care-l datora sexului ei, Eu